

A tanodák jelentősége, térbeli megoszlása és bővítési lehetőségei Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében

Betekintő

A tanoda napjaink jelentős oktatási-nevelési eszköze, kiemelkedő a „családsegítő” szerepe. Elősegíti a hátrányos helyzetű gyerekek, fiatalok családon belüli helyzetének javítását, társadalmi integrációját, a felzárkóztatást, valamint a munkaerőpiacon történő érvényesülést. Statisztikai, kartográfiai források felhasználásával Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye hátrányos helyzetű térségeire vetítettük rá napjaink tanodai hálózatát. A kirajzolódó hátrányos helyzetű és „tanoda hiányos” térségekben lenne a legfontosabb az integrálódást, a felzárkózást elősegítő oktatási-nevelési programok, intézmények létesítése és működtetése.

Bevezetés

1990-ben összeomlott az egy párt által irányított, tervgazdálkodású volt szocialista országok politikai-gazdasági rendszere. A többpártrendszer létrehozása, a piacgazdaságra történő átmenet drámai változásokat eredményezett a „volt szocialista tömb” országaiban.

Kelet-, Délkelet- és Kelet-Közép-Európában, a gazdasági átalakulások eredményeként a társadalmi rendszerben olyan viszonyok alakultak ki, amelyek következtében az egyének elvesztették korábbi társadalmi pozíciójukat és státusukat, munkanélkülivé válhattak és elszegényedtek (Genov 1999). A „hagyományos”, évtizedekkel, évszázadokkal korábbi folyamatokra visszavezethető szegény társadalmi réteg mellett megjelentek az „újszegények”. Ők a munkapiacról kirekedtek, mert az új gazdasági környezetben tudásukra és emberi tőkéjükre nem volt kereslet (bányászok, a nehéziparban foglalkoztatottak, alacsonyán képzett

szakmunkások, alacsony képzettségű mezőgazdasági foglalkoztatottak, a még soha nem dolgozott, alacsonyán képzett fiatalok stb.). Elszegényedtek, és mivel esélyük sem volt visszatérni a munkaerőpiacra, tartós szegénységbe kerültek (Gergely 2015/2024). Jelentős részük a városok lakótelepeiről a szerényebb, de olcsóbb megélhetést biztosító városrészekbe, vagy aprófalvas térségekbe telepedett, növelve a már korábban ott élő szegény családok számát, a gazdasági-társadalmi perifériák hátrányát (Aradi 1995; Kocziszký 2001; Bujdosó 2014). Az egyre mélyülő szociális problémák hangsúlyosan jelennek meg az oktatási-nevelési folyamatban. A nagyjából, vagy jelentős mértékben romák által lakott hátrányos helyzetű térségekben egyre nagyobb szükség mutatkozott a szociálpolitikai problémák újratermelődését csökkentő és a munka világába való beilleszkedés lehetőségét növelő programokra.

Elméleti háttér

Jelen tanulmány egyik szerzője, Meleg Attila lelképásztor másfél évtizeden át egy egyházi fenntartású tanodát működtetett Bódvaszilason.

Nevelői-oktatói tevékenységét, a hátrányos helyzetű gyerekek családon és társadalmon belüli integrációját neveléstudományi szakirodalom

tanulmányozása segítségével (Kozma 2001, 2012; Marsh és Kleitman 2002; Forray és Pálmáné 2010; Schneider és Guan 2018) és egyéni gyakorlati tapasztalatok alapján végezte (Meleg 2023a, 2023b). A szakirodalom és az egyéni tapasztalatok egyaránt a tanodák jelentőségét, szükségességét hangsúlyozták. Tanulmányunk elméleti hátterének másik fontos részét a társadalmi, gazdasági, regionális tudományok témakörében megjelent kiadványok képezték: Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye hátrányos helyzetű területeiről megjelent munkák (Barta és mtsai 1978; Beluszky 2019; Sikos 2019), az Észak-magyarországi régióban végzett társadalmi, gazdasági kutatások eredményei (G. Fekete 2006; Kocziszkó 2001; Lipták 2010), valamint a hátrányos helyzetű térségekkel kapcsolatos országos kitekintést adó publikációk (Fertő és Varga 2015; Finta 2015; Gergely 2015; Hardi 2015; Faluvégi 2020). Kocziszkó György szerkesztésében 2021-ben megjelent Észak-Magyarország című könyv új kutatási eredményeket, népesedési, ezen belül családdal kapcsolatos, egyéb társadalmi, gazdasági, adatokat, információkat ismertet és összegez a régió, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye viszonylatában. A tanulmányozott területen végzett kutatások következtetései közül a jelen tanulmány viszonylatában fontos megállapítások a település és térség szintű hátrányos jelleg, a gazdasági lemaradás, a társadalmi lemorzsolódás, a társadalmi-gazdasági felzárkóztatást, integrációt segítő programok, tevékenységek intézmények működtetése.

Alkalmazott módszerek

Országos adatok alapján készült térképek felhasználásával a hátrányos helyzetű térségek kartográfiai megjelenítését végeztük el Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye viszonylatában. A településszintű lehatárolás összefüggő nagy kiterjedésű hátrányos helyzetű térségeket jelöl ki, ahol az egy főre jutó települési éves teljes jövedelem 800 ezer forintnál kevesebb, vagy 800 ezer és 1 millió forint közötti 5-6 évben, vagy ennél hosszabb időszakban. A települések gazdasági mutatói is a hátrányos jellegre hangsúlyozzák. Az 1 millió forint alatti éves jövedelem a szerény életkörü-

A vármegye egyik legjobban megkutatott térsége a túlnyomóan apró- és kisfalvas Cserehát. A tagolt domborzat, a gyenge talajok, a kizárólag a mezőgazdaság által biztosított munkalehetőségek e sajátos településszerkezet kialakulását eredményezték. Az 1870-es években még száz feletti, de nagyobb részt kettő-négyszáz körüli lakosnak otthont adó falvakban a szegényes megélhetési lehetőségeket vándormunkával pótolták, vagy elvándoroltak (Beluszky 2019). A 18-19. században a térségben megjelenő bányászatnak és gépiparnak szerény hatása volt a Cserehát kis falvaiban. A 19-20. század fordulóján a bányászat és az ipar túlnyomó része a Sajó völgyében összpontosult és vonzotta a térség fiatal népességét. A második világháború után a megye erőteljes iparosítása, Miskolc, Kazincbarcika, Ózd, Tiszaújváros stb. gyorsütemű fejlesztése tovább erősítette a „menekülésszerű” elvándorlást a korábban már hátrányos helyzetű térségekből (Beluszky 1977, Barta 2002). Az elvándorolt fiatalok hiányában felgyorsult a természetes fogyás, a demográfiai erózió. Az 1990 utáni évtizedekben tovább erősödtek a negatív gazdasági-társadalmi és ezek függvényében a romló népesedési folyamatok. A 2010-es évek második felére több tíz falu népessége 10 és 100 fő közöttire csökkent az általunk lehatárolt hátrányos helyzetű térségekben (2017-ben pl. Tornabarakonyon 10, Tornakápolnán 11, Debrétén 14, Gagyapátn 19, Keresztéten 26, Teresztenyén 34, Kányon 47, Égerszögön 51, Abaújlakon 62 fő lakott) (Beluszky 2019, Sikos 2019).

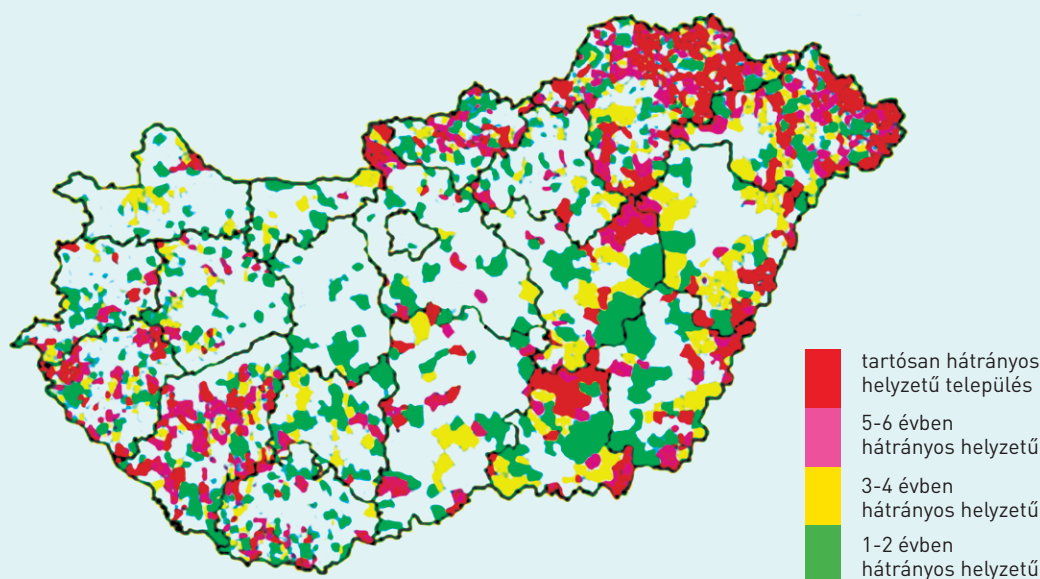
mények fedezésére sem elegendő, nélkülözést, kiszolgáltatottságot, társadalmi-gazdasági leszakadást jelent az egyén számára. Ezen a térképen tüntettük fel a 2022-ben Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében állami, illetve egyházi támogatással működő tanodákat. A térbeli megjelenítés kirajzolja azokat a hátrányos helyzetű térségeket, ahol szükség lenne a további társadalmi-gazdasági leszakadást csökkentő, javító lehetőségekre, meglátásunk szerint tanodák alapítására, működtetésére.

Hátrányos helyzetben lévő térségek Magyarországon

A Központi Statisztikai Hivatal adatai és térképe szerint, a tartósan hátrányos helyzetű települések összefüggő, jelentős kiterjedésű térségeket képeznek Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye északi, északkeleti-, déli- és nyugati részében, Szabolcs-Szatmár-Bereg keleti- és északkeleti határövezetében, Csongrád-Csanád északi, Hajdú-Bihar déli-, Békés

vármegye északkeleti és Pest vármegye északi határövezetében. Hátrányos helyzetű települések jelentősebb számban, de „szóróványosan” vannak jelen a Dél-Dunántúlon, elsősorban Somogy és Zala vármegyében. Országos viszonylatban Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében található a legtöbb hátrányos helyzetű település (1. ábra).

1. ábra: Hátrányos helyzetű települések Magyarországon. Forrás: <https://agrarium7.hu/cikkek/355-hatranyos-helyzetu-telepulesek> (Letöltve 2024.01.15) Gergely Sándor: Hátrányos helyzetű települések

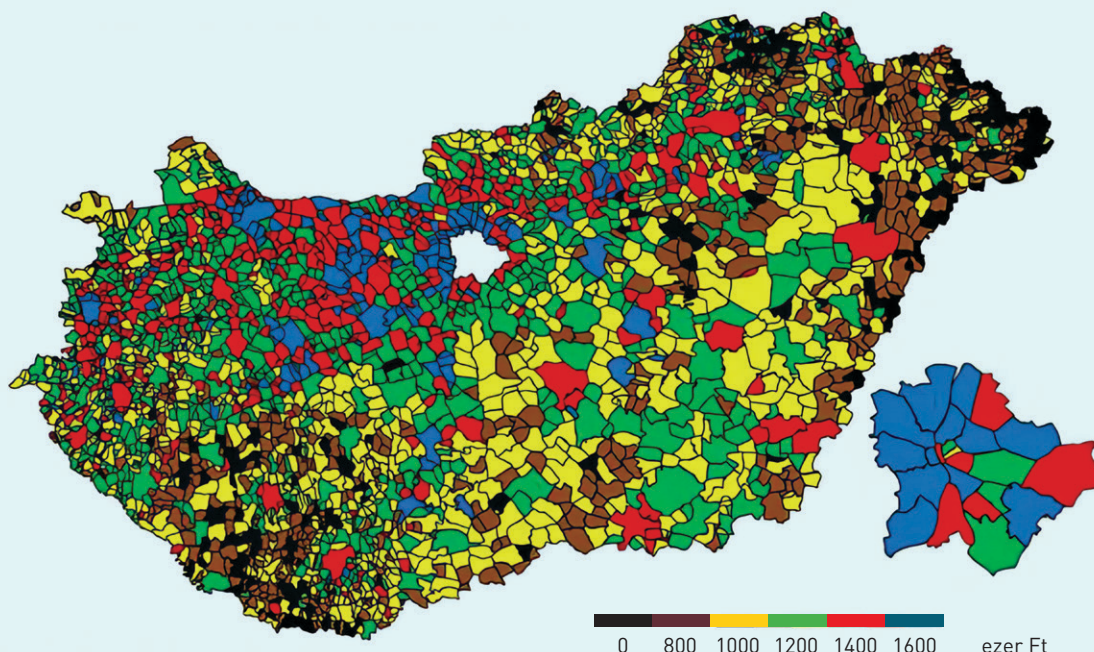
Ezt az állapotot igazolja az egy főre jutó települési teljes jövedelem térképi megjelenítése (2. ábra). Nagyon nagyrészt az 1. térképen kirajzolódó hátrányos helyzetű térségeket fedik le a rendkívül alacsony, 800 ezer forintnál kevesebb, valamint a 800 ezer és 1 millió forint közötti egy főre jutó éves jövedelemmel rendelkező települések az ország északkeleti, keleti határövezetében és a Dél-Dunántúlon. Nagyszámú szegény, többszörösen hátrányos helyzetű település Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Baranya vármegyében található, nagyon nagyrészt a határövezet rurális térségeiben. Hasonló térbeli mintázat rajzolódik ki Boros Lajos és munkatársai által megjelentetett, az egy főre jutó, személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem országos, 2018-as térképi szintézisén

(Boros és mtsai 2021). Az 1. és 2. ábrán kirajzolódó hátrányos helyzetű térségek helyzetét hangsúlyozza Boros Lajos és Pál Viktor 2021-ben megjelent, a rendszeres szociális segélyben részesülők 2018-as térbeli megoszlását összegző térképe. Országos viszonylatban a legszegényebb településeken 180-230 feletti az ezer lakosra jutó, szociális segélyben részesülők száma. Jelen tanulmányban elemzett térképek és a forrásmunkák alapján kirajzolódó térségek jelentős mértékben a több évtizedes múlta visszatekintő hátrányos helyzetű területeket fedik le.

Ezekben a térségekben mutatkozik a legnagyobb szükség a hatékony szociálpolitikai támogatásokra, felzárkóztatási programokra.

Gergely Sándor (2015/2024) szerint a szociálpolitikai támogatások közül a preventív célúak a leg-

2. ábra: Egy főre jutó települési teljes jövedelem (vásárlóerő) Magyarországon 2016-ban (ezer Ft/fő)
 Forrás: <https://www.penzcentrum.hu/otthon/20180111/te-is-ezen-a-helyen-laksz-ne-csodalkozz-ha-nem-elsz-jobban-mint-par-eve-1062913> (Letöltve 2024.01.15)

fontosabbak, hiszen ezek adnak esélyt arra, hogy csökkentsük a szociálpolitikai problémák újratermelődését és növeljük a munka világába való beilleszkedés lehetőségét. Ez valójában egy intergenerációs program, amelynek a középpontjában a tanítás-tanulás, a képzés, a tudatos és modern életvezetés áll, amelyek révén megvalósul a gyermekek érdekeinek védelme, a társadalmi mobilitásuk növelése és a rendszeres munkavégzésre való ösztönzés. Az érdekeltek aktivizálásának két alapvető feltétele a tanulás és a munka. Nem lehet eredményes az a szociálpolitika, amely nem von-

ja be a támogatottakat sorsuk jobbra fordításába. Ehhez növelni kell a tudatosságukat, az érzékenységet az élettervezésükben, életvezetésükben és háztartástervezésükben, valamint gazdálkodásukban. Jelen tanulmányunk a családi, társadalmi integrációt, felzárkóztatást, a munkerőpiacon történő érvényesülést elősegítő, egyre jelentősebbé váló oktatási-nevelési lehetőségként értékelhető tanoda fogalmkörét, szerepét, eredményességét, térbeli megjelenését és bővítési lehetőségeit ismerteti Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye viszonylatában.

A tanoda program Magyarországon

Társadalmi tevékenységként fogja föl a nevelést a nevelésszociológia. Egyetemes emberi tevékenységként értelmezi, amely végigkíséri az emberiség fejlődését a kezdetektől egészen napjainkig, illetve az ember fejlődését a bölcsőtől a koporsóig. A nevelés az emberi létet meghatározó tevékenység. Neveléssel az egyén a közösség tagjává válik, miközben kialakul az egyénisége. A társadalom fennmarad azáltal, hogy újabb és újabb tagokat

vesz föl, a nemzedékek átörököltik egymásnak tudásukat, mert enélkül minden generáció újrakezdhetné az emberré válás hosszú útját (Varga 2015a, 2015b). A hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű településeken élőknél sok esetben nem történik meg a családon, társadalmon belüli integráció szabályainak generációk közötti „természetes átörököltése”. A megélhetési minimum hiánya, a nélkülözés gyakran a társadalmi

szabályok, törvények áthágására készlet és helytelen, a társadalmi-gazdasági integráció „ellenpéldáit” szolgáltatja a társadalom periferiájára szorult családok fiataljai, gyerekei számára. Ismert tény, hogy a társadalom peremére szorult embertársaink, elsősorban a fiatalok részére, e számunkra természetesnek tűnő, az integrációt szolgáló folyamat „megvalósulására”, nevelés-oktatást segítő lehetőségek, programok biztosítása szükséges. E hiánypótló munka elvégzésében fontos szerep hárul a tanodákra.

Magyarországon az egyik legismertebb tanórán kívüli, nevelést és oktatást biztosító, a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikerességét segítő, iskolán kívüli esélynövelő program elnevezése a „tanoda”. Definíciója sokat változott az elmúlt időszakban, az alábbiakban ismertetünk néhányat.

A Kerényi György (2005) által szerkesztett Tanodakönyv című tanulmány meghatározása szerint: „A tanoda olyan intézmény, amely iskolán kívüli foglalkozás keretében a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, - közülük is főként a hátrányos megkülönböztetésük miatt még nehezebb helyzetben lévő romák - iskolai sikerességét, továbbtanulását kívánja elősegíteni, ezáltal javítva későbbi esélyeiket a munkaerőpiacon való érvényesülésre és a társadalmi integrációra. A tanodai programok célul tűzték ki, hogy azokat a gyerekeket segítsék, akik számára önmagában sem a család, sem az iskola nem tud megfelelő feltételeket kialakítani az iskolai sikerességhez és továbbtanuláshoz. Mivel a tanoda diákjainak is a jelenleg működő iskolarendszerben kell sikereket elérniük, ezért a tanoda pedagógiai programjának azokat a kompetenciákat (is) fejlesztenie kell, melyek a mai magyar iskolában való boldoguláshoz szükségesek. A tanoda nem vállalhat kisebb feladatot, mint azt, hogy diákjait az érettségiig eljuttassa. A továbbtanulás segítése érdekében a tanulási hátrányok kompenzálása kétféle, közvetlen és közvetett módon történhet. Közvetlenül segíthet a tanoda az iskolai teljesítmény javításában, a konkrét tananyag elsajátításhoz szükséges háttérismeretek, kompetenciák és készségek erősítésével, amihez különféle alternatív pedagógiai módszereket alkalmazhat. Közvetetten pedig a diák személyiségének minél teljesebb kibontakoztatásával, önismeretének fejlesztésével, pozitív önképének erősítésével járul hozzá a fenti célhoz. A tanoda tehát a tanulás helye, a lemaradások leküzdésének

színtere, egy továbbtanulásra motiváló közösség, olyan hely, ahol a mai iskoláétól merőben eltérő hatásrendszer éri a gyereket, egy intézmény, amelyet önként vállalt közösségként, családként él meg az ott tanuló gyerek” (Kerényi 2005).

Magyarországon a tanoda program elterjedését nagyban segítették és a működését támogatták az Európai Unió által finanszírozott pályázatok. A pályázók száma minden évben nő és napjainkra már a hazai támogatásúak vannak túlsúlyban, de például a Svájci Alap által támogatott tanodákkal is találkozunk országszerte. A programok növekedésével a tevékenységek és a célok is változásokon mentek keresztül. Hiszen a korábbi külföldi források mellett napjainkra egyre több állami és egyházi támogatás segítette a tanodák minél jobb és hatékonyabb működését. A többletforrások hosszútávú működést biztosítottak, viszont a kereteket és az irányt is jobban meghatározták, olykor beszűkítették ezáltal.

Ezt a fajta változást jól szemlélteti a Tanodaplatform által megfogalmazott definíció: „A tanoda program azzal a céllal jött létre, hogy segítse azokat a tanulókat, akik számára önmagában sem a család, sem az iskola nem tud megfelelő feltételeket biztosítani a sikeres iskolai előrehaladáshoz, a továbbtanuláshoz. Amelyik szülő megteheti, külön szolgáltatást vásárol gyermekének, de sok tanuló esetében erre nincs lehetőség, sikertelen az iskolában, a kudarcok lemorzsolódáshoz, alacsony iskolai végzettséghez vezetnek. E gyerekek legtöbbször szegény családból érkeznek, elsősorban nekik segíthetnek a tanodák. Mivel az iskolai követelményekhez történő alkalmazkodást a társadalmi-gazdasági háttér alapvetően meghatározza, ezért azok a gyerekek, akik hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy roma családból érkeznek az iskolába, sok esetben nehezen alkalmazkodnak az iskola elvárásaihoz és sok esetben az iskola sem alkalmazkodik hozzájuk.” (Tanoda program szttenderd 2013, 10.) „A tanoda civil vagy egyházi szervezetek által működtetett, helyi sajátosságokra, a gyermekek, fiatalok önkéntes részvételére és egyéni szükségleteire építő innovatív szemléletű hátránykompenzáló kezdeményezés, amely egy autonóm módon használt közösségi színtéren valósul meg. A tanoda olyan, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó komplex szolgáltatást nyújt, amelyet a közoktatási rendszerben kevésbé sikeres, a társadalmi periferiára

szoruló gyermekek és fiatalok korlátozottan vagy egyáltalán nem érhetnek el.” (Fejes és mtsai 2016. 13.o.)

Meleg Attila, jelen tanulmány egyik szerzőjének személyes tapasztalatai alapján a tanoda szolgáltatás rendszeres igénybe vevői azon általános iskolai tanulmányaikat folytató gyermekek, fiatalok, akik legalább heti két alkalommal és összesen legalább négy óra időtartamban, jelen vannak a tanodában, illetve részt vesznek a tanoda által szervezett programokon. A tapasztalat azt mutatja, hogy mérhető javulás érhető el a tanodába járó gyerekeknél valamennyi területen. Pozitív eredményt hoztak a nyári szünetben tartott egyéni és kiscsoportos foglalkoztatások, korrepetálások a pótvizsgára szoruló gyermekek esetében. A tanodában résztvevő gyerekek helyet, ellátást, nevelést, oktatást, hitet és célt kapnak, hogy aztán ők is tovább adhassák mindezt a következő nemzedéknek. (Meleg 2023a, 2023b).

Eredmények

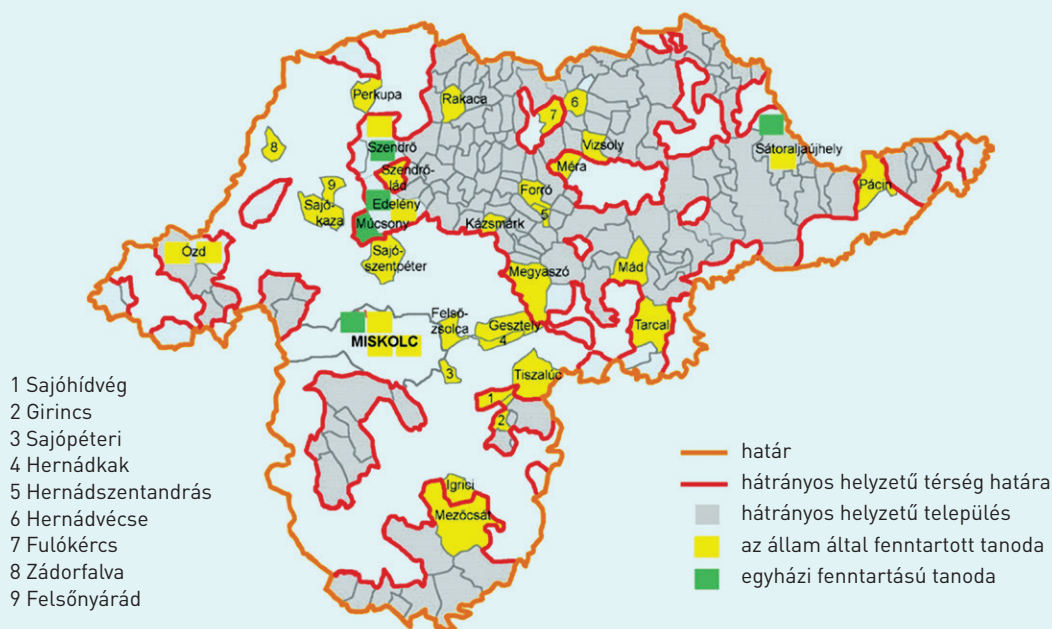
Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye hátrányos helyzetű térségeit az 1. és 2. ábra alapján, az adatokat térképre vetítve határoltuk le (3.ábra). Gyakran a szomszédos települések társadalmi, gazdasági sajátosságai, mutatói nagyon közel állnak egymáshoz, jelen településszintű lehatárolásnál a tartósan hátrányos helyzetű térségeket vettük figyelembe. Ezen térségek a vármegye északi-északkeleti részén, a déli és nyugati peremvidéken rajzolódnak ki. A legnagyobb kiterjedésű a Szendrő, Edelény térségétől, a „hagyományosan hátrányos helyzetű” Cserehát területét magába foglaló, a Hernád völgyének, a Szerencsi-dombságnak, a Tokaj-Eperjes hegységnek és a Bodroghöznek a vármegye területén levő, az ország-, illetve a vármegyehatárig húzódó területeinek nagyrészt foglalja magába. Összefüggő hátrányos helyzetű térség Miskolctól délre Kisgyőrtől a vármegye déli határa mentén Mezőcsátig, Tiszaújvárosig húzódó terület. Kisebb kiterjedésűek a Miskolctól északnyugatra levő Tardona, valamint Ózd térsége.

Ezen a térképen feltüntetettük a 2022-ben a magyar állam, valamint az egyházak támogatásával működő tanodákat. 2022-ben a vármegyében a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság összesítésében nyilvántartott 40 tanoda túlnyomó része állami támo-

Vezérelv lehet a tanodai tevékenységben: „A nevelést a legfontosabb emberi tevékenységnek tekintjük, amely lehetővé teszi, hogy a közösség túlélje a múlandó egyént. S az, hogy nem kell minden nemzedéknek mindig mindent újrakezdenie, éppen a nevelésnek, mint átfogó társadalmi tevékenységnek köszönhető. Ezért a nevelésszociológia kulcsfogalma a társadalomba történő bevezetés, vagyis, legtágabban értelmezve, a nevelés.” (Kozma 2001, 2012, 11.o.). A tanodának a gyermekek tanulását, továbbtanulását, pályaválasztását elősegítő szolgáltatások nyújtásától a lemorzsolódást megelőző programokon át a gyermekek családjának bevonásával történő családi közösségi programok szervezéséig számos kötelező feladata van. A tanoda a kötelező feladatokon túl, önként vállalt feladatként a céljával összhangban lévő szolgáltatásokat is nyújthat (nyári táborok, szakmai műhelyek szervezése stb.).

gatással működött. Szembetűnő, hogy közülük 18 az általunk lehatárolt hátrányos helyzetű térségen kívül, de nagyjából ezek szomszédságában, oktatási intézménnyel működő, gyakran az iskolával nem rendelkező, térségbeli, apró- és kistelepülésekből származó, kis létszámú gyerekek oktatását is végző településeken működnek. A miskolci 3 állami és 1 egyházi fenntartású tanoda a város hátrányos helyzetű diákjainak biztosítja a felzárkózási lehetőséget. Szendrő és Edelény 1-1 állami, illetve egyházi, Szendrőlád, Sajószentpéter és Perkupa állami, valamint Múcseny egyházi fenntartású intézményei a „sűrű” tanoda hálózatú térségeket alkotják. Jelentős a „lefedettség” Ózdon, Sátorajújhelyen, Sajóhídvég-Girincs-Tiszalúc, Igrici-Mezőcsát, Megyaszó-Gesztely-Hernádkak, Hernádvécse-Fülökércs, valamint Vizsoly-Méra térségében. Jelentős kiterjedésű, összefüggő, 15 feletti, de akár 40 falut is magába foglaló „tanodahiányos” térségek az Edelény-Szendrő-Forró-Fülökércs-országhatár, a Vizsoly-Hernádvécse-országhatár-Sátorajújhely, a Pácina-Sátorajújhely-Forró-Megyaszó-Tarcal térsége, valamint a Miskolctól délre, valamint a vármegyehatár mentén Mezőcsátig húzódó 16 falut magába foglaló terület.

3. ábra: Állami és egyházi fenntartású tanodák térbeli megoszlása Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében 2022-ben
 Forrás: A BM Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság Területi és Gazdaságfejlesztési Programok Főosztálya Stratégiai Elemző Osztály adatai alapján, saját szerkesztés.

A Cserehát hátrányos helyzetű apró- és kisköfalvai-ban a gyerekek rendszeres iskoláztatása is jelentős kihívás, így többszörösen fontossá válik a tanodai rendszer kiterjesztése ezen településekre, vagy a gyerekek oktatását biztosító „központi” településekre.

Több száz, vagy akár ezer-ezerötszáz feletti lakosú falvak alkotják a Miskolctól délre (Kisgyőr, Sály, Kács, Tibolddaróc és térségük) és a déli vármegye

gyehatár mentén elhelyezkedő (Egerlövő, Borsodivánka, Négyes, Tiszavalk, Tiszabábolna, Tiszadorgoma, Ároktő) hátrányos helyzetű térségeket. A Cserehátnál előnyösebb földrajzi helyzetű, de szerény munkalehetőségekkel, kis jövedelemmel, jelentős szegény társadalmi réteggel rendelkező falvak túlnyomó része helyben biztosíthatná a tanoda működéséhez szükséges helyszínt, infrastruktúrát, résztvevőket.

Összegzés

Vármegyei szinten és országos viszonylatban is fontos lenne a hátrányos helyzetű térségek társadalmi, gazdasági és térszerkezeti integrációjának elősegítése. E folyamatban szerepet játszó tényezők egész sorára hívják fel a figyelmet társadalomtudósok, közgazdászok kutatásai, eredményei. Milyen társadalmi, gazdasági szerephez juthat a hátrányos térségben élő mai fiatal, a jövő aktív népessége, a jövő családfenntartója és társadalmi szereplője? Fontos lenne felvázolni az egyének szerepét az erőteljesen szétaprózódott településállományú térségben, a társadalmi hálózatosodás folyamatában.

Elősegíthetné ezt a folyamatot, vagyis a hátrányos

helyzetű térségek felzárkóztatását, ha a munkaerő-szükségletekről minél részletesebb adatokkal, tudással rendelkezünk: tudnánk azt, hogy mekkora a munkaerőigény a hátrányos helyzetű térségben, a településen gazdaságosan végezhető tevékenységek esetén (Beluszky 2019). Továbbá fontos lenne annak a vizsgálata is, hogy mely gazdasági tevékenységek elvégzéséhez kellene szakképesítés megszerzésének lehetőségét biztosítani (pl: extenzív mezőgazdasági termelés, extenzív állattenyésztés, biogazdálkodás, erdőgazdálkodás, turizmus). (Lipták 2021; Tóth és Varga 2022).

A tanodahálózat rendszere jelentős pozitív nevelési-oktatási hatást fejt ki a gyerek, a család viszony-

latában, az egyes településeken, illetve részben a települések szűkebb térségében. Felzárkózási, integrálódási lehetőséget biztosít a résztvevőknek, családjaiknak és közösségeiknek. Vármegyei viszonylatban, a jelen tanulmányban megjelölt

hátrányos helyzetű térségekben lenne a legfontosabb az integrálódást, a felzárkózást elősegítő társadalmi, gazdasági lehetőségek biztosítása, többek között tanodák létesítése és működtetése.

Felhasznált irodalom

- Aradi Mária (1995): Munkanélküliség Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1990-1993. Társadalmi Szemle, 2., 27-37.
- Barta Györgyi (2002): A magyar ipar területi folyamatai 1945-2000. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 272.
- Barta Györgyi, Beluszky Pál, Berényi István (1978): A hátrányos helyzetű területek vizsgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Földrajzi Értesítő (XXIV) 3., 299-390.
- Beluszky Pál (1977): Cserehát – hátrányos helyzetű táj Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Borsodi Szemle, (22), 1., 55-71.
- Beluszky Pál (2019): Borsod-Abaúj-Zemplén megye „fogyó félholdja”. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, XVI. évf. (2), 5-21.
- Boros Lajos, Gyuris Ferenc, Péntes János (2021): Az egy főre jutó, személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem változása. (térkép) In: Kocsis Károly (főszerk.): Magyarország Nemzeti Atlasza. Társadalom. CsFK Földrajtudományi Intézet, Budapest, 100.
- Boros Lajos, Pál Viktor (2021): Rendszeres szociális segélyben részesülők. (térkép) In: Kocsis Károly (főszerk.): Magyarország Nemzeti Atlasza. Társadalom. CsFK Földrajtudományi Intézet, Budapest, 156.
- Bujdosó Zoltán (2014): Észak-Magyarország XXI. századi városodásának társadalmi-gazdasági aspektusai. Journal of Central European Green Innovation 2 (3), 31-47. DOI: 10.22004/ag.econ.188134
- Faluvégi Albert (2020): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. Területi Statisztika. 1., 118-148. DOI:10.15196/TS600109
- Fejes J. Balázs, Lencse Máté, Szűcs Norbert (szerk.) (2016): Mire jó a tanoda? A Tanoda Platform keretében összegyűjtött innovációk, kutatások, történetek. Motiváció Egyesület, Szeged., 269.
- Fertő Imre, Varga Ágnes (2015): Az Európai Unió támogatások hatása a kistérségek helyzetére. Tér és Társadalom. 29.(1), 116-131. DOI:10.17649/TET.29.1.2667.
- Finta István (2015): Az integrált terület- és vidékfejlesztés eszközei és korlátai Magyarországon. Tér és Társadalom, (29) 1., 132-148. DOI:10.17649/TET.29.1.2673.
- Forray R. Katalin, Pálmáné Orsós Anna (2010): Hátrányos helyzetű vagy kulturális kisebbség – cigány programok, Educatio, 1., 75-87.
- G. Fekete Éva (2006): Hátrányos helyzetből előnyök? Elmaradott kistérségek felzárkózásának lehetőségei az Észak-Magyarországi régióban. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek. (3) 1., 54-69.
- Genov, Nikolai (1999): Unemployment Risks And Reactions. Paris and Sofia: UNESCO-MOST and Friedrich-Ebert-Foundation.
- Gergely Sándor (2015/2024): A vidéki foglalkoztatás és a helyi jövedelemszerzés lehetőségei. Agrárium 7. <https://agrarium.hu/cikkek/355-hatranys-helyzetu-telepulesek> (Letöltve: 2024. 01. 22.)
- Hardi Tamás (2015): Határok és határtérségek kutatása Magyarországon a rendszerváltástól napjainkig. In: Pap N. (szerk.): Geopolitikai gondolkodás a magyar földrajzban (1989-2014). IDResearch Kft.-Publikon Kiadó. Pécs, 25-44.
- Kerényi György (szerk.) (2005): Tanodakönyv. A Nemzeti Fejlesztési Terv Human erőforrás-fejlesztési Operatív Program 2.1.1. központi program. A komponens (Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatásban) könyvsorozatának első kiadványa, amely a sulíNova Kht. Országos Oktatási Integrációs Hálózatának szakmai irányításával készült. Budapest, 269.
- Lipták Katalin (2010): Leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségek munkaerőpiaci helyzete az Észak-Magyarország régióban. In: Székely T. (szerk.): RODOSZ konferenciakötet. Kolozsvár, 253-271.
- Lipták Katalin (2021): Munkaerőpiac, foglalkoztatás. In: Kocziszy Gy. (szerk.): Észak-Magyarország. HVG-ORAC, Budapest, 275-289.
- Kocziszy György (2001): Gondolatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye gazdasági helyzetéről. In: Kocziszy Gy., Lórántné Orosz E. (szerk.): Borsod-Abaúj-Zemplén megye kistérségeink jelene és jövője az ezredfordulón. Miskolc, 5-10.

Kocziszký György (szerk.) (2021): Észak-Magyarország. HVG-ORAC, Budapest, 830.

Kozma Tamás (2001): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 490.

Kozma Tamás (2012): Oktatáspolitikai, Debrecen-Pécs, 165.

Marsh, Herb W., Kleitman, Sabina (2002): Extracurricular School Activities: The Good, the Bad, and the Nonlinear. *Harvard Educational Review*, 72, 464-515, <http://dx.doi.org/10.17763/haer.72.4.051388703v7v7736>

Meleg Attila (2023a): Menedék Biztos Kezdet Gyerekház Bódvaszilason. In: Takács I. (szerk.) *Pszichopedagógia*. Flaccus Kiadó, Budapest, 545-561.

Meleg Attila (2023b): Tanoda programok hatékonysága B.-A.-Z. vármegyében. In: K. Nagy E. (szerk.) *Hatékonyság és koherencia a pedagógiában, gyógypedagógiában és tanárképzésben*. Tanulmánykötet a XIV. Országos Tanítási Konferenciáról, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 451-456.

Schneider, Barbara L., Guan Kung Saw (2018): *Handbook of the sociology of education in the 21st century*. Springer International Publishing Ag. 614.

Sikos T. Tamás (2019): Kományasszony, hol az üzlet? – Az Abaúji térség élelmiszer üzlet-hálózatának elemzése. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XVI. évf. 2., 31-38.*

Tanoda program sztemderd 2013, 10 www.Tanoda-program-sztenderd (Letöltve 2024. 01.15)

Tóth Géza, Varga Krisztina (2022): A társadalmi innováció és a versenyképesség közti kapcsolat vizsgálata az Abaúji térségben. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 19 : 1., 4-19.*

Varga Aranka (2015a): Lemorzsolódás vagy inklúzió. In: Fehérvári Anikó és Tomasz Gábor (szerk.): *Kudarok és megoldások. Iskolai hátrányok, lemorzsolódás, problémakezelés*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 73-88.

Varga Aranka (2015b): Az inklúzió szemlélete és gyakorlata. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium Pécs, 302.

A „Hátrányos helyzetű települések Magyarországon” térkép forrása:
<https://agrarium7.hu/cikkek/355-hatranyos-helyzetu-telepulesek> (Letöltve 2024.01.15)

Gergely Sándor: Hátrányos helyzetű települések
 „Egy főre jutó települési teljes jövedelem 2016” térkép forrása:
<https://www.penzcentrum.hu/otthon/20180111/te-is-ezen-a-helyen-laksz-ne-csodalkozz-ha-nem-elsz-jobban-mint-par-eve-1062913> (Letöltés 2024.01.15)